

5. A kutatás összefoglalása, a hipotézisek igazolása, javaslatok

Az összefoglalóban kiindulási pontként tekintjük az első fejezetben bemutatott célokat. Az iskolai végzettség és a munkaerőpiaci aktivitás vizsgálatából kapott eredményeket röviden összegezzük, majd igazoljuk/cáfoljuk a hipotéziseket, és megfogalmazzuk a feltárt, véleményünk szerint új tudományos eredményeket. Végül olyan javaslatokat teszünk, melyek realizálásával az adott célcsoportok munkaerőpiaci helyzetét pontosabban látjuk, vagy azon javítani tudunk.¹³

5.1. A kutatás eredményeinek összefoglalása

❖ A munkavállalási korú – 15–64 éves – népesség iskolai/szakmai képzettségi szintek (iskolafokok), illetve legmagasabb iskolai végzettség szerinti változását 2001–2019 között a 3. fejezetben mutattuk be, melynek legfontosabb megállapításai az alábbiak.

Az iskolázottságban bekövetkezett változás legfontosabb pozitív jellemzőinek tartjuk a nagyarányú csökkenést a legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkezők, illetve a nagymértékű növekedést a felsőfokú végzettséggel rendelkezők csoportjában, továbbá azt, hogy a népesség nagyobb hányada már legalább középfokú végzettséggel rendelkezik.

Az iskolázottságban bekövetkezett változás negatív jellemzőinek tartjuk a jelentős számbeli növekedést az érettségizett és szakmai végzettséggel nem rendelkezőknél, illetve a számbeli csökkenést az érettségizett és szakmai végzettséggel rendelkezők, valamint az érettségi nélkül középfokú szakmai végzettséggel rendelkezők népességcsoportjában.

Az ellentmondásos változások miatt a jövőre vonatkozó egyértelmű előrejelzéseket nem lehet felállítani. (Például: az érettségi nélkül középfokú szakmai végzettséggel rendelkezők száma annak ellenére csökkent jelentősen, hogy a vizsgált időszakban egymillió fő tett szakmai vizsgát – l: M-5.1. és M-5.2. táblázat).

A szakképzetlen munkavállalási korú népesség nagymértékű aránya (több mint egyharmad), ezen belül a középfokú végzettségű érettségivel rendelkező szakképzetlen népesség számának növekedése, ugyanakkor a középfokú szakképzettségű, érettségivel nem rendelkező népesség tartós csökkenése olyan problémákat jelentenek, melyek okait további vizsgálatokkal szükséges feltárni.

❖ A népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti gazdasági aktivitásának alakulását, illetve annak eredményességét 2001–2019 között, a 4.1. fejezetben mutattuk be.

¹³ Megjegyzés: a kutatás befejezése óta – 2021-től – megszűnt a Tájékoztatói adatbázis (Statinfo) olyan tartalmú adatgyűjtése, amelyen alapul a vizsgálat döntő része. (A korábbi adatgyűjtések új – 15–74 életév közötti – bázisra vonatkozóan a STADAT adatbázisban található meg.) Az általunk bemutatott adatok utoljára 2020-ban jelentek meg ebben a szerkezetben, ezért a melléklet táblázatainak utolsó soraiban – dőlt szedéssel – pótlólag szerepeltetjük a Statinfóból átvett 2020-as adatokat/feldolgozásokat. A 2020-as adatokhoz azért nem fűzünk külön megjegyzéseket, mert tartalmi értékelésük ugyanazokat a megállapításokat igazolta, amit a vizsgálat fejezeteiben, illetve az összefoglalásban leírtunk (lásd: M-1.1. – M.1.7. táblázatok).

Az adatok irányadóan jelezték, hogy egy adott képzettségi szint abszolválásával körülbelül milyen aktivitási arányok érhetőek el egy adott időszakban, mivel az értékek intervallumokba sorolhatók, amelyek a vizsgált időszakban jellemzőek voltak az adott (szak)képzettségű csoportra.

Feltártuk, hogy a közép- és felsőfokú (szak)képzettségű szinttel rendelkező népességcsoportok munkaerőpiaci pozíciója jóval előnyösebb, mert gazdasági aktivitásuk hosszabb időszak alatt is folyamatosan és jelentősen magasabb, mint az alapfokú végzettségű vagy szakképzetlen népességcsoportoké.

Hangsúlyozni kell, hogy az eredményértékek ugyanakkor nem törvényszerűen érvényesek hosszabb távra, tekintve, hogy a munkaerő gazdasági aktivitását több tényező befolyásolja. Nem megismételve a tényezőket (lásd: 3.1.4. fejezet), kiemeljük egy adott időszakban a gazdaság helyzetét, hosszabb távon pedig az állam munkaerőpiaci szabályozó/támogató rendszerét. Az iskolai végzettség gazdasági aktivitásra gyakorolt hatásának vizsgálati eredményeit azért tartjuk helytállóknak, mert az eredményadatok konzisztensek, azaz alapvetően egy irányba mutattak annak ellenére, hogy az ún. befolyásoló tényezők az elmúlt húsz évben több esetben a munkaerőpiaci aktivitás növekedése ellen hatottak (pl.: a gazdasági helyzet, illetve a szabályozási környezet változásai).

❖ A népesség legmagasabb iskolai végzettség szerinti foglalkoztatásának mértékét és alakulását, illetve annak eredményességét 2001–2019 között, a 4.2. fejezetben mutattuk be.

A foglalkoztatási ráták/arányok vizsgálata is igazolta – a közel húsz év adatai alapján –, hogy az egyes iskolai/szakmai végzettségekhez markáns, az adott végzettségű csoportra jellemző foglalkoztatási rátaintervallumok tartoznak.

A legszembetűnőbben mutatták a képzettségnek megfelelő rátaintervallumok tartósságát a szakképzetlen népességcsoportok tartományai, melyek esetében az intervallum felső értéke nem érte el a magasabb végzettségű csoport rátatartományának alsó határát.

A közép- és felsőfokú szakképzettségű csoportoknál az arányok intervallumai a vizsgált időszakban átfedtek, azonban idősorosan tekintve a magasabb végzettségűek foglalkoztatási rátája minden évben magasabb volt.

Áttekintve a közép- és felsőfokú (szak)képzettségű szinttel rendelkező népességcsoportok foglalkoztatási rátaértékeit, azok folyamatosan és jelentősen magasabbak voltak, mint az alapfokú végzettségű, vagy szakképzetlen népességcsoportoké, aminek alapján prognosztizálható a trend, amely szerint magasabb végzettséggel – hasonlóan a gazdasági aktivitási arány alakulásához – a foglalkoztatási ráta is magasabb lesz.

❖ Még erőteljesebben mutatott rá az iskolai végzettség pozitív szerepére a foglalkoztatási pozíciók megszerzésében és megtartásában a foglalkoztatási aktivitási arányok (ráták) iskolai végzettségek szerinti hányadosainak – viszonyszámainak – vizsgálata, mely meggyőzően mutatta a magasabb végzettség foglalkoztatást erősítő szerepét.

Lényegesnek tartjuk, hogy a számított viszonyszámok a vizsgált időszakban aránylag stabilak is voltak, változásuk nem követte a gazdasági helyzet ingadozását, csak jelentősen tompítva. Különösen kis szórásokat mutattunk ki a magasabb iskolai/szakmai végzettségeknél.

A foglalkoztatási arányok mért, illetve számított értékeinek (viszonyszámainak) stabilitását sem tartjuk törvényszerűen állandónak, viszont azok tartósságát jól segítheti a szabályozási környezet hosszabb távú állandósága. (Erről – kiemelten az állam szabályozó szerepéről – részletesen írtunk a gazdasági aktivitási folyamatok összegzésénél, ezért nem ismételjük meg).

5.2. A kutatás értékelése, a hipotézisek igazolása, tudományos eredmények

A kutatást sikeresnek ítéljük, mivel:

- a majdnem húszéves időtartamra kiterjedő regisztrált és számított adatok alapján trend-típusú megállapításokat tudtunk tenni az iskolai végzettség és a vizsgált munkaerőpiaci jellemzők (gazdasági aktivitási és foglalkoztatási arányok) közötti összefüggésekre;
- az adatok idősoros vizsgálatával bemutattuk, hogy egy adott képzettségi szint abszolválásával körülbelül milyen gazdasági aktivitási, illetve foglalkoztatási arányok (intervallumok) érhetők el egy adott időszakban;
- számszerű és tartós tendenciát mutattunk ki a magasabb iskolai/szakmai végzettség pozitív hatásáról – a vizsgált időszakra vonatkozóan –, mivel bizonyítottuk, hogy a közép- és felsőfokú (szak)képzettségi szinttel rendelkező népességcsoportok munkaerőpiaci pozíciója jóval előnyösebb, ugyanis gazdasági aktivitásuk és foglalkoztatásuk folyamatosan és jelentősen magasabb, mint az alacsony végzettségű, vagy szakképzetlen népességcsoportoké.

A kutatás igazolta a hipotéziseket az első és a második esetben, de cáfolta a harmadikban.

- ✓ *Az első hipotézist igazoltuk* a 3. fejezetben bemutatott adatok és elemzések alapján, nevezetesen a népesség iskolázottságának – végzettségének/képzettségének – alapvetően pozitív szám- és aránybeli változásait, ugyanakkor a nemkívánatos tendenciák megjelenését is, elsősorban a középfokú iskolázottságú szakképzett és szakképzetlen népességcsoportok létszám-változása esetében.
- ✓ *A második hipotézist igazoltuk* a 4. fejezetben bemutatott adatok és elemzések alapján, nevezetesen a népesség iskolai végzettségének pozitív összefüggését a munkaerőpiaci aktivitással (gazdasági aktivitás, foglalkoztatás), illetve az összefüggés számszerűsíthetőségét (lásd: foglalkoztatási viszonyszámok).
- ✓ *A harmadik hipotézist nem tudtuk igazolni* a 4. fejezetben bemutatott adatok és elemzések alapján, nevezetesen azt, hogy az alacsony végzettségű/szakképzett népességcsoportok munkaerőpiaci aktivitása az idő függvényében romlik.

A szakképzetlen népességcsoportok gazdasági aktivitási és foglalkoztatási mutatói a gazdasági recesszió időszakában – 2007-2013 között – ugyanis romlottak, ugyanakkor 2014-től folyamatosan javultak. Utóbbi oka viszont nem a képzettség javulása, hanem a munkaerőhiány, illetve a meglévő állami támogatási rendszer hatása (pl. közmunkaprogramok). Ezek vizsgálata nem volt tárgya a kutatásnak, további vizsgálatra azonban tettünk javaslatot.

A kutatás új gyakorlati tudományos eredményének tekintjük

- az iskolai/szakmai végzettség meghatározó hatásának bizonyítását a munkaerőpiaci aktivitásra az egyes népességcsoportok gazdasági aktivitási és foglalkoztatási mutatóinak – közel húsz évre vonatkozó – idősoros elemzése alapján;
- a különböző iskolai végzettségű népességcsoportok gazdasági aktivitási, illetve foglalkoztatási arányai idősoros értékadatainak intervallum-besorolását a vizsgált időszak vonatkozásában, és az intervallumok tartós fennállásának igazolását;
- az iskolai/szakmai végzettség hatásának számszerű (viszonyszámtípusú) meghatározását a foglalkoztatási arány vonatkozásában, a viszonzszámok kiszámítását a magasabb/alacsonyabb végzettségekre, továbbá a viszonzszámok időbeli tartósságának (ingadozás, szórás) kiszámítását és kiértékelését, aminek eredményeképpen meghatározható, hogy valamely magasabb végzettség/szakképzettség milyen mértékben (hányszorososan) növeli vagy csökkenti a foglalkoztatási arány mértékét. A modell alkalmazható a többi jellemzőre is (gazdasági aktivitási viszonzszámok; munkanélküliségi viszonzszámok).

5.3. Javaslatok további vizsgálatokra és fejlesztési programokra

- ❖ Fontos egy célvizsgálattal felmérni, hogy az általános iskolát el nem végzett – kb. 90 ezer fős – népességcsoport általános iskolai végzettsége megszerzését milyen nagyságú népességre reális célként kitűzni, illetve megvalósításához milyen feltételek szükségesek.
- ❖ Kulcsfontosságú a legfeljebb általános iskolai végzettségű szakképzetlen – kb. 1,1–1,2 millió fős – népességcsoport tartós *munkaerőpiaci beilleszkedése, aminek alapfeltétele a szakmai képzettség megszerzése célzott és támogatott programokban.*

A munkaerőpiaci beilleszkedési programok információfeltétele, hogy ismert legyen a szakképzetlen munkaerőt alkalmazni kívánó, potenciális munkaadói kör közép- és hosszútávra szóló munkaerő-szükségleti igénye, amihez célzott felmérés szükséges.

- ❖ Szükségesnek tartjuk az érettségivel nem, de középfokú szakmai képzettséggel rendelkező népesség tartós és viszonylag jelentős csökkenésének okait pontosabban feltárni egy célvizsgálattal.
- ❖ Szükségesnek tartjuk egy célvizsgálattal feltárni az érettségizett szakképzett, illetve érettségizett szakképzetlen népességcsoportok kedvezőtlen számszerű változásainak okait – mint már em-

lítettük: a szakképzetlenek számának növekedését, illetve a szakképzettek számának csökkenését.

❖ Szükségesnek tartjuk egy közép- és hosszú távra érvényes munkaerőtervezési matematikai statisztikai modell kidolgozását, mely képes figyelembe venni a képzettségi kibocsátást és a lemorzsolódást is – az iskolai és a felnőttoktatási szektorra egyaránt –, taxatív módon meghatározva a tervezéshez szükséges információfeltételeket: mind a gazdasági, mind az állami, illetve önkormányzati intézményi szereplőkre vonatkozóan.

Befejezésül hangsúlyozzuk: a kutatás eredményei – véleményünk szerint – plasztikusan bizonyították, hogy a végzettség/képzettség hatása meghatározó a munkaerőpiaci aktivitásra. Ennek eredményességében az alacsony iskolázottságú, illetve szakképzetlen rétegek alulteljesítenek, ezért számukra az oktatási és képzési tevékenység – a tanulás – fejlesztése szükséges. Ennek megvalósítása differenciált programokat s azok alapján végzett céltudatos és folyamatos munkát igényel. A feladat megoldása összehangolt és együttműködő erőfeszítést kíván az oktatásban és a foglalkoztatásban érintett szereplőktől: elsősorban az államtól és az ezzel a szférával foglalkozó szervezeteitől, intézményeitől, illetve a gazdasági szereplőktől (tulajdonosok, munkáltatók) és szakemberektől, nem utolsósorban a munkában és a tanulásban közvetlenül résztvevő egyénektől és családjuktól.

Reméljük, hogy kutatásunk az együttes cselekvési szándék kialakulását is tudja segíteni.